

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ**

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ
КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ**

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

Д 13.20.618 диссертациялык кеңеши

**Кол жазма укугунда
УДК 371:371.31.372.22.372.4**

ЖОЛДОШОВА БИБИГУЛ АЛАЙЧИЕВНА

**БАШТАЛГЫЧ КЛАССТАРДА АДАБИЙ ОКУУ САБАГЫНДА
ОКУУЧУЛАРДЫН КРЕАТИВДҮҮЛҮГҮН КАЛЫПТАНДЫРУУНУН
ПЕДАГОГИКАЛЫК ШАРТТАРЫ**

13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн
тарыхы

**Педагогика илимдеринин кандидаты
окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ**

Бишкек – 2021

Диссертациялык иш И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи:	Калдыбаева Айчүрөк Токтополотовна – педагогика илимдеринин доктору, профессор И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасынын башчысы
Расмий оппоненттер:	Зулуев Бекмырза Бекболотович – педагогика илимдеринин доктору, доцент А. Мырсабеков атындагы Ош гуманитардык-педагогикалык институтунун ректору Токтомаматов Алмазбек Даткабекович – педагогика илимдеринин кандидаты, доцент КР Билим берүү жана илим министирлигинин алдындагы Республикалык педагогикалык кызматкерлердин квалификациясын жогорулатуу жана кайра даярдоо институтунун директору
Жетектөөчү мекеме	Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жогорку мектептин педагогикасы кафедрасы (Дареги: 720000, Бишкек ш., Фрунзе көчөсү, 543).

Диссертациялык иш 2021-жылдын 30 апрелинде саат 15.30 да И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 13.20.618 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот. Дареги: 720026, Бишкек ш., И. Раззаков көчөсү, 51.

Диссертациялык иш менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин (дареги: Бишкек ш., Раззаков көч. 51) жана Кыргыз Билим берүү академиясынын (дареги: Бишкек ш., Эркиндик проспектиси, 25) Илимий китепканаларынан жана диссертациялык кеңештин сайтынан таанышууга болот (www.arabaev.kg).

Автореферат 2021-жылдын 29 мартында таркатылды.

**Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы,
педагогика илимдеринин доктору, профессор**

Дюшеева Н.К.

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Учурдагы шартта коомдук прогресстин кыймылы жана ийгилиги көп жагынан коомдогу чыгармачылык жактан өнүккөн адамдардын санына, алардын креативдик потенциалын ишке ашыруу деңгээлине көз каранды экендиги анык. Ой-жүгүртүүнүн креативдик тибине ээ болгон адам жашоонун ар түрдүү шарттарына тез көнүп, пайда болгон көйгөйлөрдү чечүүдө стандартка жатпаган ыкманы ылдам таба алат. Креативдик жактан активдүү адамдарды мамлекеттин негизги байлыгы, улуттук генофонд катары кароо керек.

Бир нече жыл бою мектептеги окутуу көп мезгилде репродуктивдик, маалыматтык мүнөзгө ээ болуп келген. Биринчи кезекте билим, билгичтик жана көндүмгө көңүл бурулуп, окутууда колдонулган ыкмалар таанып-билүү ишмердүүлүктүн активдүү мүнөзүнө багытталган эмес. Учурда өлкөбүздөгү билим берүү инсандын креативдүүлүгүнүн (чыгармачылык сапаттарынын) калыптанышына кайрылып келе жатканын байкаса болот.

Коомдун өнүгүүсүнүн жаңы этабынын талаптарына жооп берүүчү окутуу системасын түзүү милдети Жалпы орто билим берүүнүн мамлекеттик стандартында аныкталып, КР Өкмөтүнүн 2014-жылдын 21-июлундагы №403 токтому менен расмий бекитилген [Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 21-июлундагы №403 токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасында жалпы мектептик билимдин Мамлекеттик билим берүү стандарты [Электронный ресурс]: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/96691>]. Өткөрүлүп жаткан өзгөрүүлөр жаш муунду дайыма өзгөрүп жаткан дүйнөдө толук кандуу татыктуу жашоого даярдоо максатында алган билимдерине өз алдынча анализ жүргүзүү, аларды жаңы ситуацияларга колдонуу, ар кандай шарттарда чечимдерди таап, өз алдынча жыйынтык чыгаруу жана жалпылоо компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга үйрөтүү үчүн оптималдуу шарттарды түзүүгө багытталган. Ушундай коюлган талаптарды ишке ашыруунун баскычтарынын бири – окуучулардын креативдүүлүгүн калыптандыруу болуп эсептелет.

Билим берүү системасындагы маанилүү орун окутуунун баштапкы мезгилине берилет. Башталгыч класс курагы креативдүүлүктү калыптандыруу үчүн сензитивдик (сезимтал, кабыл алгыч) мезгил болуп саналат, себеби бала жаратылышынан активдүү жана билимге умтулуусу менен айырмаланат. Ошол себептен окуучулардын креативдүүлүгүн калыптандыруу көйгөйү башталгыч класс курактагы активдүүлүктүн бардык түрлөрүнүн жогорку деңгээли катары негизги мааниге ээ. Натыйжада, башталгыч класстардагы окутуу процессин жакшыртуу зарылчылыгы келип чыгат. Бул окуучулардын чыгармачылык жөндөмдөрүн эффективдүү өнүктүрүү көйгөйүнүн психологиялык-педагогикалык изилдөөлөрү менен тыгыз байланышта.

Адамдын чыгармачылык ишмердүүлүгүн шарттарды түзүү аркылуу өнүктүрүү идеясы Н.Ф. Талызина (2013) тарабынан изилденген, ишмердүүлүк менен кызыккан баланын өнүгүүсүн И.Я. Лернер (1969), М.Н. Скаткин (2010) изилдешкен, В.Н. Левитов (1964) изилдөө предмети катары

белгилүү иш-аракеттин түрүнө болгон шыкты ачкан, педагогикалык чыгармачылыктын негизги аспекти Ю.К. Бабанский (1989), В.И. Загвязинский (2012), В.А. Кан-Калик (1990), Н.В. Кузьминанын иштеринде анализденген (1961).

Балдардын чыгармачылык жөндөмдөрүн өнүктүрүү көйгөйүн изилдөө менен алектенген учурдагы окумуштуулардын арасынан Л.Б. Богоявленская (2002), В.Н. Дружинин (2000), О.М. Дьяченко (1996) В.П. Иванова (2016), А.И. Савенков (2004), А.В. Симановский (1983), А.В. Хуторскийду (2000) атасак болот.

Акыркы жылдар ичинде кыргыз педагогика илиминде окуучулардын чыгармачылык жактан калыптануу көйгөйү бир нече ирет көтөрүлгөн. Мисалга алсак, креативдүүлүктүн феноменин ачууда жана чыгармачыл инсанды калыптандыруудагы маанилүү ролду окумуштуу А.О. Курманалиева (2017) аткарды. Ал болочок инженерлердин креативдүүлүгүн маалыматтык технологияларды колдонуу менен калыптандыруунун дидактикалык негиздерин иштеп чыккан. Инсандын чыгармачылык жөндөмдөрүнүн өнүгүүсүнө искусствонун таасирин изилдөөгө Б. Абдухамидова (2015), А.Д. Токтомаматов (161), Б.К. Үкүева (2012) ж.б. окумуштуулар кайрылышкан. Ү.Б. Култаева (2006) окуучулардын адабий чыгармачылыгын өнүктүрүүнүн педагогикалык-психологиялык, эстетикалык негиздерин изилдеген. А.Э. Байсеркеев (2015) жаңы типтеги мектептерде физиканы окутууда окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү технологиясын иштеп чыккан. Бабаев Д.Б. (2002), Шентүрк Сулеймандын (2008) изилдөөлөрү педагогикалык диагностиканы ишке ашыруу менен окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн аныктоого багытталган.

Ошентсе да, башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн адабий окуу сабагында калыптандыруу көйгөйү жетиштүү деңгээлде изилденген эмес.

Маселенин белгиленген актуалдуулугу, философиялык, психологиялык-педагогикалык адабияттардын анализи, диссертациялык, монографиялык материалдарды изилдөө, башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруу маселесине көп көңүл бурулбагандыгы төмөнкүдөй **карама-каршылыктардын** бар экендигин айгинелейт:

– окуучунун чыгармачылык инсандыгын өнүктүрүү керектиги менен, башталгыч билим берүү системасындагы салттардынуу окутуунун ортосундагы;

– башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүнүн калыптануусуна зарыл болгон педагогикалык шарттарды киргизүү муктаждыгы менен, алардын жетиштүү деңгээлде иштелип чыкпагандыгынын ортосундагы;

– ар бир баланын чыгармачылык ишмердүүлүккө болгон потенциалдык жөндөмү менен, аны ишке ашыруудагы жетиштүү деңгээлде калыптанбаган компетенциялардын ортосундагы дал келишпегендиктер менен шартталган.

Белгиленген карама-каршылыктар «Башталгыч класстарда адабий окуу сабагында окуучулардын креативдүүлүгүн калыптандырууда кайсы педагогикалык шарттарды түзүү керек?» – деген проблеманы жаратып, ал проблеманы чечүү аракети, илимий иштин темасын “Башталгыч класстарда адабий окуу сабагында окуучулардын креативдүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары” – деп атоого түрткү берди.

Диссертациянын темасынын илимий мекемелердин жүргүзгөн илимий-изилдөө иштери менен болгон байланышы. Диссертациялык иш И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасынын 2015-2020-жж. илимий-изилдөө иштеринин тематикалык планы менен байланышкан.

Изилдөөнүн максаты: адабий окуу сабагында башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттарын аныктоо.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруу проблемасынын илимий психологиялык – педагогикалык адабияттарда изилдениш деңгээлин аныктоо.

2. Адабий окуу сабагында башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттарын аныктоо.

3. Адабий окуу сабагында башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруу үчүн аныкталган педагогикалык шарттардын натыйжалуулугун эксперимент аркылуу текшерүү.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы: башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруу боюнча психологиялык-педагогикалык адабияттар анализге алынып «креативдүүлүк» түшүнүгүнүн изилденүү деңгээли такталды. Башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандырууга өбөлгө түзүүчү окутуунун уюштуруу формалары жана методдору аныкталды. Адабий окуу сабагында башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары аныкталып, педагогикалык эксперимент аркылуу текшерилгендиги менен белгиленет.

Изилдөөнүн натыйжаларынын практикалык маанилүүлүгү:

– алынган жыйынтыктар адабий окуу сабагында башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруу милдетин ийгиликтүү чечүүгө мүмкүндүк берет.

– башталгыч класста креативдүүлүктү өнүктүрүү методдору, формалары, башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүгүн адабий окуу сабагында калыптандыруу боюнча педагогдун максаттуу багытталган ишин пландоого жана ишке ашырууга негиз катары чыгат;

– аныкталган уюштуруучу-педагогикалык шарттардын жыйындысы окутуу процессинин натыйжасын оптималдаштырууга жана жогорулатууга мүмкүндүк берет.

Коргоого коюлуучу диссертациядагы негизги жоболор:

1. Башталгыч класс куракта креативдүүлүктүн көрүнүү динамикасы:

чыгармачылык мотивация, демилгелүүлүк, кыялданууга умтулуу, өзгөчөлүк, дивергенттик ой-жүгүртүү, көйгөйгө болгон сезимталдык, вариативдик, тамашакөйлүк, көз карандысыздык болуп саналат. Башталгыч класс окуучуларынын жогорку деңгээлдеги кабыл алуу, эмоционалдуулук, билимге, жаңыга умтулуу, жүрүм-турумдагы актык сыяктуу өзгөчөлүктөрү үчүн берилген жаш курак окуучулардын, башталгыч класстын аягында креативдүүлүктүн өнүгүү деңгээлинин төмөндөшүнө алып келген, салттуу окутуу тарабынан эске алынбаган чыгармачылык жөндөмдөрүн калыптандыруу үчүн оптималдуу болуп саналат.

2. Креативдүү окутуунун эффективдүүлүгүн жогорулатуу максатында педагогика илиминде иштелип чыккан шарттардын арасынан уюштуруучу-педагогикалык шарттарды туура тандоо маанилүү. Аларга биз төмөнкү педагогикалык шарттарды тандап алууну туура көрдүк: адабий окуу сабагы аркылуу чыгармачылык ишмердүүлүктүн түрлөрүн актуалдаштыруу; окуучулардын чыгармачылык активдүүлүгүн педагогикалык максатка ылайыктуу мотивациялоо; өзүнө педагогикалык инновацияларды кабыл алууга жана өздөштүрүүгө даярдыкты кошкон педагогдун өздүк креативдүүлүгүн тарбиялоо; окуучулардын чыгармачылык жөндөмдөрүнүн өнүгүүсүнүн ар тараптуулугун камсыздоочу мугалимдин ата-энелер менен болгон өз ара аракеттешүүсү; башталгыч класстын окуучуларынын чыгармачылык ишмердүүлүк менен алектенүү процессиндеги дифференциациялык жана жекече ыкмалардын ишке ашуусу кирет.

3. Адабий окуу сабагында башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттарын текшерген эксперименттин натыйжасы.

Издөнүүчүнүн жеке салымы. Жалпы орто билим берүүчү мектептердин башталгыч класстарынын окуучуларынын креативдүүлүгүн уюштуруунун педагогикалык шарттары аныкталып, адабий окуу сабагында креативдүүлүктү өнүктүрүүнүн методдору, формалары жана сабактын үлгүлөрү иштелип чыкты жана мектеп мугалимдерине сунушталды.

Изилдөөнүн натыйжаларын апробациялоо. Илимий изилдөөнүн жүрүшү жана жыйынтыктары И. Арабаев атындагы КМУнун "КРнын педагогикалык билим берүүсүн модернизациялоонун көйгөйлөрү жана перспективалары" (2015-ж.), "Ааламдашуу процесстеринин шартында билим берүү системасын модернизациялоо" аттуу эл аралык илимий-практикалык конференцияларында (2017-ж.), "Ала-Тоо" Эл аралык университетинин илимий журналында (2020-ж., №3. РИНЦ), ОшМУнун "Билим берүү айдыңында талапка ээ болгон педагогикалык адистерди даярдоодогу актуалдуу проблемалар: теориядан практикага" аттуу эл аралык илимий-практикалык форумунда (2019-ж. РИНЦ), жана РИНЦ системасындагы "Научный аспект" (2019-ж., №1.), "Актуальные вопросы образования и науки" (2020-ж., №2), КР нын ЖАК сунуштаган электрондук журналдарында жарыяланып, И. Арабаев атындагы КМУнун педагогика кафедрасынын отурумунда, эксперимент өткөн Бишкек шаарынын №64, №72 жана Алай

районуна караштуу Сопу-Коргон айылынын №3 мектептеринин мугалимдеринин кеңешмелеринде талкууланган.

Илимий жыйынтыктын жана изилдөөнүн корутундусунун аныктыгы: статистикалык маалыматтар, педагогдордун эксперттик баалосу жана ата-энелерди сурамжылоонун натыйжасы, эксперименталдык иштин ар түрдүү этаптарында окуучулардын чыгармачылык иш-аракетинин мазмунун, уюштуруусун, методикасын жана технологиясын диагностикалык көзөмөлдөө менен аныкталган көп жылдык изилдөөлөр жана алынган жыйынтыктардын туруктуулугу менен камсыздалат.

Диссертациянын натыйжаларынын илимий басылмаларда толук жарыяланышы: Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары 14 илимий макалаларда (анын ичинен чет өлкөдө – 4 макала, Кыргыз Республикасында – 3 РИНЦ системасында) жарыяланган.

Диссертациянын структурасы жана көлөмү. Диссертациялык иш изилдөөнүн илимий негизин камтыган киришүүдөн, үч главадан жана алардан пайда болгон корутундулардан, жалпы тыянактан, пайдаланылган адабияттардын тизмесинен (213 адабият), 7 таблицадан, 6 диаграммадан жана 5 тиркемелерден турат. Жалпы көлөмү – 172 бет.

ИЗИЛДӨӨНҮН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Биринчи глава «Башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруунун теориялык анализи» деп аталып, анда белгиленген биринчи милдетке ылайык башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруу маселеси боюнча педагогикалык адабияттар анализденип, изилденүү деңгээли көрсөтүлдү. Башталгыч класстын окуучуларынын “креативдүүлүгү” түшүнүгү такталды.

Мамлекет азыркы этапта жаңы максаттарды башталгыч класстардын мугалимдеринин алдына койду. Окуучуларга билимдерди салттуу ыкмада трансляциялоо жолу менен берүү бүгүнкү күндө актуалдуу эмес. Мезгилдин талабы боюнча окуучуларга бул же тигил маалыматтын суммасын гана бербестен, ал билимдерди өз алдынча алууга аны практикада өз алынча колдонууга, б.а. чыгармачылык менен иштөөгө үйрөтүү зарыл.

КР Өкмөтүнүн 2016-жылдын 15-ноябрындагы №590 токтомунун редакциясына ылайык окутуунун натыйжасы катары Мамлекеттик стандарт негизги компетенттүүлүктүн тизмесин жана калыптануу деңгээлин аныктайт. Негизги компетенттүүлүк болуп конкреттүү предметтердин мазмуну аркылуу калыптануучу жана ишке ашырылуучу, окуучунун социалдык тажрыйбасына негизделүүчү билим берүүнүн натыйжасы саналат. Кыргыз Республикасынын жалпы орто билимдин Мамлекеттик билим берүү стандартында маалыматтык, социалдык-коммуникациялык, «өзүн-өзү уюштуруу жана көйгөйлөрдү чечүү» негизги компетенттүүлүк катары сунушталат. Аталган стандартта биринчи планга инсандын өнүгүү максаты чыгат, ал эми предметтик билим жана билгичтиктер максатка жетүү каражаттары катары каралат.

Азыркы мезгилдин талабы боюнча мамлекет жаңы максаттарды башталгыч класстардын мугалимдеринин алдына койду. КРнын жалпы орто билимдин мамлекеттик билим берүү стандартына негизделип иштелип чыккан Башталгыч класстардагы кыргыз тили жана окуу боюнча предметтик стандарт окуучуларга өз талантын жана өздүк пландарын ишке ашыруусун божомолдогон бүт чыгармачылык потенциалын көргөзүүгө мүмкүнчүлүк берүүдөн турат (2019-ж., 17-июль, №866/1). Айрыкча, адабий окуунун үлгүлүк программалык курсунда окуучунун чыгармачылыгын калыптандыруу баштапкы адабий билим берүүнүн приоритеттүү максаты катары аталды.

Баштапкы адабий билим берүүнүн жаңы максатын түшүнүү, ага жетүүнүн жолдорун белгилөө, б.а. адабий окуу сабагында окуучулардын креативдүүлүгүн калыптандыруу көйгөйүн кароо үчүн биринчиден, креативдүүлүктүн жалпы түшүнүгүн, анын структурасын жана өзгөчөлүгүн карап кетсек.

Креативдүүлүк чыгармачылыкка болгон жалпы жөндөмдүүлүк катары түшүндүрүлөт. Креативдүүлүк (*creatio* латын сөзүнөн – жаратуу) – бул адамдын өзгөчө идеяларды жаратууга, оригиналдуу чечимдерди табууга, ой-жүгүртүүнүн салттуу схемасынан баш тартууга болгон жөндөмдүүлүгү.

Креативдүүлүк – оригиналдуу, ошол эле учурда башкалар ойлобогон бир нерсе, бирок кандайдыр бир пайда алып келген ишке керектүү жөндөм.

Окумуштуу-педагог А.О. Курманалиева креативдүүлүктү инсандын туруктуу интегралдык касиети, ал анын чыгармачылыктуу изденүү жөндөмүн, жаңы нерселерди кабыл алууга даярдыгын, стандарттык эмес ой-жүгүртүүсүн, көптөгөн оригиналдуу жана пайдалуу идеяларды жаратуу мүмкүнчүлүгүн мүнөздөй турган категория катары кабыл алууну сунуштайт.

Креативдүүлүктү аныктоодо окумуштуулар Л.Г. Алексеева (2006), А.Э. Байсеркеев (2015), Д.Б. Бабаев, (2002) Х. Гейвин (2003), Дж. Гилфорд (1978), В.Н. Дружинин (2000), Ү.Б. Култаева (2006), А.О. Курманалиева (2017), С. Медник (1962), С. Шентүрк (2008), П. Торренс (1974) ж.б. бир эле феномен жөнүндө айтуу менен жаңы айырмачылыктарды кошуп келгендигин белгилеп, аны системдештирүүгө аракет кылдык. Креативдүүлүк түшүнүгү өз ичине төмөнкүлөрдү камтыйт:

- чыгармачылыкка болгон жөндөмдүүлүк;
- интеллектуалдык чыгармачылык;
- кандайдыр бир жаңы, оригиналдуу сапат, касиет;
- кыйыр ассоциациялар;
- бүтүн системаны реструктуризациялоо;
- маалыматты өзгөчө кодировкалоо;
- дивергенттик (ар түрдүү) ой-жүгүртүү;
- инсандын ичиндеги конфликттердин натыйжасы;
- болгон билимдин чегинен чыгуу;
- көйгөйлүү абалды тез чечүүгө мүмкүндүк берген салтуу эмес ой-жүгүртүү.

Демек, креативдүүлүктү бул өзгөчө идеялардын пайда болушуна түрткү болгон жана көйгөйлүү абалдарды бат чечүүгө жардам берген чыгармачылыкка болгон жалпы универсалдуу жөндөм катары деп кабыл алуу менен, биз «Башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүгү» түшүнүгүндө төмөнкү жумушчу аныктаманы иштеп чыктык: башталгыч класста окуучулардын таанып-билүүнүн чыгармачылык тажрыйбасына ээ болуп, өзгөчө идеялардын пайда болушуна, көйгөйлүү абалдарды бат чечүүгө жардам берүү менен окуучуларды материалдык жана рухий маданияттын объекттерин жаңы шартта жасап кайра түзүүгө, өзгөртүүгө, колдонууга багытталган окутуу ишмердүүлүгүнүн ийгиликтүү формасы.

Башталгыч мектепте адабий окууну окутуу боюнча адистер Б.А. Абдухамидова (2014), К. Ибраимова (2007), С.К. Рыспаев (2015), А.Д. Токтомаматов (2009) ж.б. башталгыч класстын окуучуларынын адабий өнүгүшүнүн максаттарын аныктоо менен көркөм чыгарманы толук кабылдаган, окууну өз чөйрөсүндө аныктаган, сөздө өзүн көрсөтө билген, өз алдынча оригиналдуу чыгарма жарата алган чыгармачыл (креативдүү) окурманды тарбиялоонун зарылдыгы тууралуу айтышат.

Биз окуучу эмнени окушу керек экендигин түшүнгөндө окуунун ылдамдыгынын өсүшү жүрөт деп ишенебиз, китептин үстүндө ойлонуу пайдалуу. Окуунун ылдамдыгына жетелөө жана катуу көзөмөл окууга кызыкпоого, чыгармачылык жөндөмүнүн өнүкпөөсүнө алып келет. Окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүү – бул инсанга жаңыча, практикалык мааниси баалуу билим берүү, б.а. ар кандай чыгарманы, окуяны, көрүнүштү ж.б. анализдөөгө, салыштырууга, изилдөөгө, жыйынтык чыгарууга көнүүсү деп айтууга болот. Мунун негизинде көркөм чыгармаларды кабыл алууда өздүк ички активдүүлүктү сүрөттөө, ролдук оюнда, ошондой эле окууда ишке ашырууга умтулуу сыяктуу өзгөчөлүгү бөлүнүп чыгат. Элестетүү, фантазия иштеген учурда окуучу башкача көрүп, сезип, аракеттенет. Ал унчукпай коё албайт, жөн тура албайт. Элестетүү жараткан образдар практикалык ишмердүүлүктүн жүрүшүндө такталат, ишке ашат. Креативдүүккө керектүү болгон окуучулардын активдүүлүгү, кызыгуусу, жалпы маданияты жана эрудициясы өнүгөт.

Экинчи глава «Башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандырууну уюштуруу жана изилдөө жүргүзүү боюнча материал жана методдор» деп аталып анда изилдөөбүздүн экинчи милдетинин чегинде илимий изилдөөнү жүргүзүүнүн принциптери, методдору тандалып, башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн адабий окуу сабагында калыптандыруунун педагогикалык шарттары аныкталды.

Башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруунун методикасы инсандык-ишмердүүлүк жана чыгармачылык ыкмалардын концептуалдык идеяларына негизделген.

Бардык педагогикалык изилдөөлөрдүн негизги эрежелери принциптерде, б.а. эмпирикалык жана илимий фактыларды жана кубулуштарды алуунун методикасына жана көйгөйгө карата ыкмасын

аныктаган жоболордо чагылдырылат. Ошондуктан, биз изилдөөнү жүргүзүү методдорун тандап алууда төмөнкү илимий изилдөөнүн принциптерине таяндык: *изилдөөнүн методдорун комплекстүү колдонуу принциби, объективдүүлүк принциби, окуучуларды окутуу жана тарбиялоонун бир бүтүндүк принциби, окуучулар коллективин жана инсанды бир убакытта изилдөө принциби, педагогикалык кубулушту өзгөрүүдө, өнүгүүдө изилдөө принциби.*

Изилдөөдө коюлган милдеттерди чечүү процессинде төмөнкү методдор колдонулду: анализ, анкета жүргүзүү, башталгыч класстын окуучуларынын чыгармачылыгын изилдөө, байкоо, тестирилөө, педагогикалык эксперимент.

Окуучулардын чыгармачылык жөндөмдөрүн изилдөө үчүн 2 методика колдонулду:

1. П. Торренстин методикасы (окуучулардын креативдүүлүк жөндөмүн аныктоо).

2. Чыгармачылык жөндөмдөрдү аныктоо (Х. Зиверт).

Башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруу боюнча эксперименталдык изилдөөнүн чегинде процесске жардам берген, ошону менен бирге анын эффективдүүлүгүн камсыз кылган педагогикалык шарттарды аныктап алуу керек.

Окумуштуулардын аныктамаларын карап чыгып, *биз педагогикалык шарт түшүнүгүн* мазмундун, методдордун (ыкмалардын), ошондой эле максатка жетүү үчүн окутуунун уюштуруучу формаларынын элементтерин максаттуу багытта тандоо, түзүү жана колдонуунун натыйжасын түшүндүрөт деп эсептеп, креативдүү окутуунун эффективдүүлүгүн жогорулатууга түрткү берген төмөнкү уюштуруучу-педагогикалык шарттарды аныктадык: *адабий окуу сабагы аркылуу чыгармачылык ишмердүүлүктүн түрлөрүн актуалдаштыруу; окуучулардын чыгармачылык активдүүлүгүн педагогикалык максатка ылайыктуу мотивдештирүү; өзүнө педагогикалык инновацияларды кабыл алууга жана өздөштүрүүгө даярдыкты кошкон педагогдун өздүк креативдүүлүгүн тарбиялоо; окуучулардын чыгармачылык жөндөмдөрүнүн өнүгүүсүнүн ар тараптуулугун камсыздоочу мугалимдин ата-энелер менен болгон өз ара аракеттешүүсү; башталгыч класс окуучуларынын чыгармачылык ишмердүүлүк менен алектенүү процессиндеги дифференциациялык жана жекече ыкмалардын ишке ашуусу.*

Окуучулардын креативдүүлүгүнүн калыптануусу иш аракеттин ар кандай түрлөрүндө ишке ашат. Ошондуктан биз окуучулардын иш аракеттерин уюштуруунун формаларын (сабак-концерт, композиция, сабак-жомок, сабак-элестетилген саякат, театрлаштырылган сабак ж.б.) көрсөттүк, “Мен басып чыгаруучу”, “Мен тьютор” ишкердүүлүк оюндары, *ролдук оюндар*, долбоорлоо, жарышуу, карусель методдору, *чаташкан логикалык чынжылар*, *кластер*, башкарып окутуу, токтоп окуу стратегиялары жакшы натыйжа берерин аныктадык.

Креативдүүлүктү калыптандыруу ыкмалары, уюштуруунун формалары канчалык ар түрдүү болбосун ал өзүнүн бүтүндүгү, түзүүчү тараптардын биримдигин сактап калса натыйжалуу болот. Бул бүтүндүктү анын бардык

мазмунун камтыган окутуунун максаты гана эмес, принциптери да камсыз кылат. Креативдүүлүктү калыптандырууда төмөнкү принциптер маанилүү: окутуу процессинде окуучу менен мугалимдин чыгармачылык аракеттенүүсү; жекечелештирүү жана дифференциациялоо; өз алдынчалык; инсандын өнүгүүсүнө багытталган окутуу.

Үчүнчү глава «Адабий окуу сабагында башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруу боюнча эксперименталдык изилдөө» деп аталып, башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттарын экспериментте текшерүүнүн жыйынтыктары берилди.

Эксперименталдык иш табигый шартта, Бишкек шаарынын №64 орто мектеп-гимназиясында, А. Сыдыков атындагы №72 мектеп-гимназиясында жана Алай районуна караштуу Сопу-Коргон айылынын №3-орто мектебинде жүргүзүлдү. Констатациялык этапта окуучулардын креативдүүлүгүнүн деңгээлин аныктоо максатында башталгыч класстын окуучуларына диагностика өткөрүлдү. Изилдөөгө 283 башталгыч класстын окуучусу катышты, алардын ичинен 142 окуучу текшерүүчү, 141 окуучу эксперименталдык топторду түзүштү.

Эксперименттин констатациялоочу этабынын максаты – башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүнүн деңгээлин ачып берүү болуп саналат.

Биз Поль Торренстин «Креативдүүлүк тести» жана Хорст Зиверттин «Чыгармачылык жөндөмдүүлүктү аныктоо тести» аттуу методикалар менен изилдөө жүргүздүк.

Класста изилдөөнүн жүрүшүндө тестирлөөнүн жыйынтыгына таасир тийгизүүчү окуучулар үчүн бирдей шарттар түзүлгөн: тесттик материалдын мазмуну; суроолордун татаалдыгы; жооп үчүн бөлүнгөн убакыт.

Көрсөтмөлөр катары төмөнкүлөр тандалган:

П. Торренстин методикасы боюнча: ылдамдык, ийкемдүүлүк, өзгөчөлүк жана иштелип чыккандык;

Х. Зиверттин методикасы боюнча: тапкычтык жана дивергенттик (өзгөчө) ой-жүгүртүү.

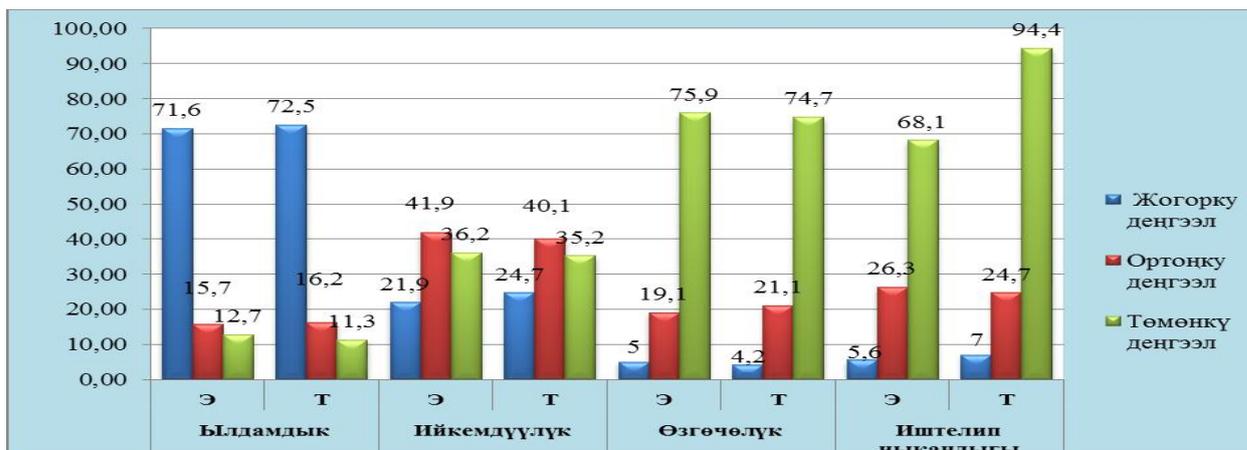
Биз, биринчиден П. Торренстин методикасы боюнча диагноздоо жүргүздүк.

Таблица 1. – Эксперименттин констатациялоо этабындагы П. Торренстин методикасы боюнча тестирлөөнүн жыйынтыктары

№ п/ п		<i>Ылдамдык</i>		<i>Ийкемдүүлүк</i>		<i>Өзгөчөлүк</i>		<i>Иштелип чыккандыгы</i>	
		Э	Т	Э	Т	Э	Т	Э	Т
Жогорку	саны	101	103	31	35	7	6	8	10
	%	71,6	72,5	21,9	24,7	5	4,2	5,6	7
Ортоңку	саны	22	23	59	57	27	30	37	35
	%	15,7	16,2	41,9	40,1	19,1	21,1	26,3	24,7
Төмөнкү	саны	18	16	51	50	107	106	96	97

	%	12,7	11,3	36,2	35,2	75,9	74,7	68,1	68,3
--	---	------	------	------	------	------	------	------	------

Методиканын жыйынтыктарын 1-сүрөттөн көрүүгө болот.

1-сүрөт. Эксперименттин констатациялоо этабындагы П. Торренстин методикасы боюнча тестирлөөнүн жыйынтыктары.

Изилденүүчүлөрдүн ылдамдык критерийи боюнча эксперименталдык топ – 71,6%, текшерүүчү топ – 72,5% максималдуу балл топтоо менен жогорку деңгээлди көрсөттү. Бул балдардын оозеки же жазуу түрүндө берилген чоң көлөмдөгү идеяларды жаратуу жөндөмдүүлүгү жөнүндө айтат. Бирок, тилекке каршы, өзгөчөлүк эксперименталдык топто 5%, текшерүүчү топто 4,2% жана иштелип чыккандык эксперименталдык топто 5,6%, текшерүүчү топто 7% болуп, аталган критерийлер боюнча өнүгүү деңгээли эки топто тең аз. Бул окуучулардын кадимки идеялардан айырмаланган идеяларды коюу жөндөмдүүлүгү төмөнкү деңгээлде экендиги тууралуу айтат. Ошондой эле, эксперименталдык жана текшерүүчү топто ойлоп тапкыч жана конструктивдүү ишмердүүлүккө болгон төмөн деңгээлдеги жөндөмдүүлүк, окуучулардын начар деңгээлдеги байкагычтыкка ээ болгондугу аныкталган. Ой-жүгүртүүнүн ийкемдүүлүгүнүн көрсөтмөсү эксперименталдык топто – 41,9%, текшерүүчү топто – 40,1% орточо деңгээли аныкталган, бул балдардын ар түрдүү идеяларды жаратуу, көйгөйдүн бир аспектисинен башкага өтүү, көйгөйдү чечүүнүн ар түрдүү стратегияларын колдонуу жөндөмдүүлүгү тууралуу айтат.

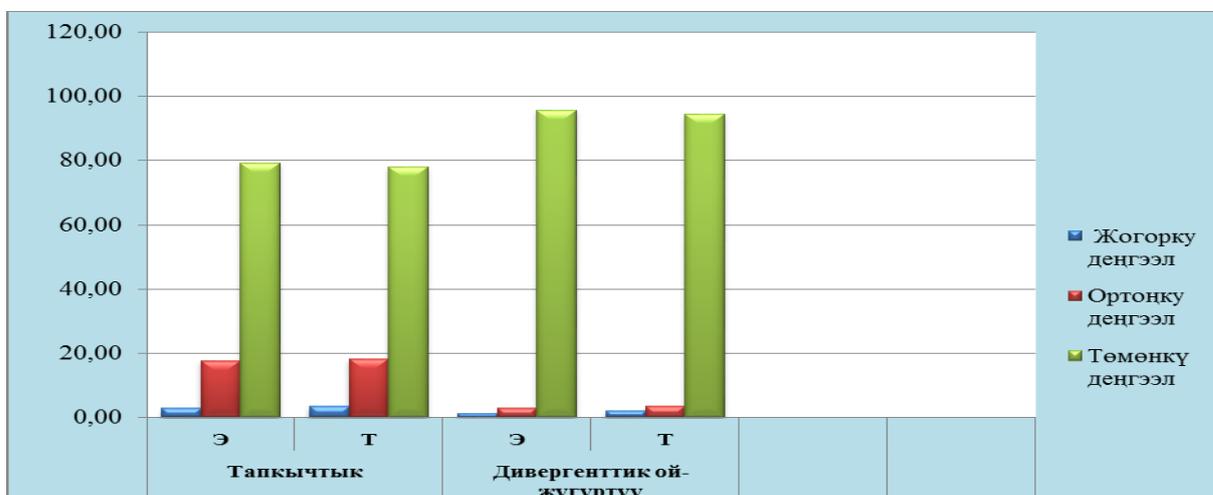
Х. Зиверттин методикасы.

Х. Зиверттин методикасы боюнча тестирлөөнүн жыйынтыктары 2-таблицада берилген.

Таблица 2. – Х. Зиверттин методикасы боюнча тестирлөө жыйынтыктары

№		Тапкычтык		Дивергенттик (өзгөчө ой-жүгүртүү)	
		Э	Т	Э	Т
Жогорку	саны	4	5	2	3
	%	2,9	3,5	1,4	2,1

Ортонку	саны	25	26	4	5
	%	17,7	18,3	2,9	3,5
Төмөнкү	саны	112	111	135	134
	%	79,4	78,2	95,7	94,4

2-сүрөт. X. Зиверттин методикасы боюнча тестирлөө жыйынтыктары.

Тапкычтык критерийи боюнча жогорку деңгээл эксперименталдык топто – 2,9%, текшерүүчү топто – 3,5%. Дивергенттик ой-жүгүртүү эксперименталдык топто – 1,4%, текшерүүчү топто – 2,1% түздү.

Тапкычтык критерийи боюнча орточо деңгээл эксперименталдык топто 17,7% түзөт, дивергенттик ой-жүгүртүү боюнча – 2,9%. Текшерүүчү топто тапкычтык критерийи 18,3% түзүп, дивергенттик ой-жүгүртүү боюнча 3,5% көрсөттү.

Тапкычтык боюнча төмөн деңгээл эксперименталдык топто 79,4%, дивергенттик ой-жүгүртүү боюнча 95,7%, ал эми текшерүүчү топто тапкычтык боюнча төмөн деңгээл 78,2%, дивергенттик ой-жүгүртүү боюнча 94,4% түздү.

Окуучулар бул тапшырманы чоң татаалдык менен аткарышкан. Тестирлөөнүн жыйынтыктары боюнча эки топтун тең окуучуларын орто деңгээлден төмөн жана тапкычтык деңгээлин аныктаган «чыныгы» тестти баалоо боюнча абдан начар категориясына киргизүүгө болот.

Эксперименталдык да, текшерүүчү топтун окуучуларынын дивергенттик ой-жүгүртүү критерийи боюнча өзгөчө ой-жүгүртүү шыгы бар, ошондой болсо да алар тапшырмаларды абдан начар аткарышкан.

Эки методиканы тең анализдөө менен биз, эксперименталдык топто да, текшерүүчү топто да окуучулардын идеяларды жаратууга болгон жөндөмдүүлүгү төмөн деген жыйынтыкка келдик.

Эксперименттин калыптандыруучу этабында башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүгүн адабият сабагы аркылуу өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттарын ишке ашыруу аткарылды.

Биринчи педагогикалык шартты ишке ашыруу – адабий окуу сабагы аркылуу чыгармачылык ишмердүүлүктүн түрлөрүн актуалдаштыруу – окуучуларды ишмердүүлүктүн төмөнкү түрлөрүнө кошууну божомолдойт: импровизациялоо, көркөм окуу, ыр чыгаруу, театралдаштырылган оюндар жана сахналаштыруу, дидактикалык оюндар, аңгеме жазуу, сүрөт тартуу. Адабий окуу сабагында ар түрдүү чыгармачылык тапшырмалар колдонулган: «Мозаика», «Жандуу тамгалар», «Сөз жаса», «Сыягы мен жазуучу болом», «Менин байлыгым», «Микрофондогу театр» ж.б.

Окуучуларга ыр саптары аркылуу көркөм чыгармалардын каармандарын атоо аркылуу алардын эрдигин, маанайын берүү сунушталган (*Анализ деңгээли*). Мисалы: Барсбек каармандын эрдиги, Эр Табылды баатырдын эстеликтери, Чолпонбайдын эрдиги, Айдаласы жерге тийбеген Кожомкул балбан, Кожожаш мерген ж.б. темаларын өтүп жатканда. Мындан сырткары окуучуларга өзүнүн жакшы көргөн жомогун, аңгемесин сахналаштыруу сунушталган. Окуучулардын креативдүүлүгүн калыптандыруу багытында окуу китебиндеги ырдын айрым сөздөрү түшүрүлүп коюлуп, аны окуучулардын орундатуусу, аралаштырылган ыр саптарын иретке келтирүү талабы коюлган.

Окуучулардын креативдүүлүгүн калыптандыруу үчүн учкул сөздөрдүн, макал-лакаптардын маанисине ылайык өз алдынча чыгарма жаратуу эң натыйжалуу болду. Мындай ишмердүүлүк бир гана жолу аткарылбастан, зарылдыгына жараша бир нече жолу улам башка чыгармалар боюнча кайталанды.

Дагы бир чыгармачылык ишмердүүлүк – көркөм чыгарманы сүрөттө чагылдыруу – бул да абдан жакшы кабыл алынган. Ар бир адабий окуу сабагында импровизация, же болбосо ар түрдүү формада берилген анын элементтери колдонулган: ыр түрүндө саламдашуу, таанышуу жана мугалим менен окуучунун диалогу ж.б. Ишмердүүлүктүн мындай түрү окуучулардын оюнун жана кыялынын орундалышына мүмкүндүк берет, алардын өнүгүүсүнө түрткү берет.

Бул иш-аракеттер биринин артынан бири катар эле аткарыла бербестен, окуу китебиндеги чыгармаларды окуп-үйрөнүү, аларды талдоо менен бирге ишке ашырылды. Чыгармачылыкка байланышкан ар бир ишти аткаргандан кийин окуучулардын активдүүлүгү жогорулап, креативдүүлүгү арткандыгын экспериментте байкай алдык.

Экинчи педагогикалык шартты ишке ашыруу – окуучулардын чыгармачылык активдүүлүгүн педагогикалык максатка ылайыктуу түрткү берүү – окуучулардын чыгармачылык ишмердүүлүккө болгон мотивациясын жана туруктуу кызыгуусун калыптандырууга мүмкүнчүлүк берди.

Эксперименталдык сабактарда төмөнкү ыкмалар колдонулду: чыгармачылык тапшырмаларды, маселелерди акырындап татаалдаштыруу; аткаруу үчүн чыгармачылык тапшырманы тандоо мүмкүнчүлүгү; сабактарга жарыш элементтерин киргизүү; чыгармачылык тапшырмалардын эмоционалдуулугу; импровизациялоону колдоо; окуучулар менен ишеним менен баарлашуу; тапшырмаларды аткарууга убакытты чектөө;

окуучулардын мобилдүүлүгүн жана релаксациясын кезектештирүү; окуучулардын чыгармачылык жактан жетишкендиктеринин көргөзмөсүн уюштуруу; чыгармачылык ишмердүүлүк ийгиликтерине дем берүү.

Чыгармачылык тапшырмаларды, маселелерди акырындап татаалдаштыруу, мугалим менен окуучунун өз ара аракеттешүүсүнө жараша башталгыч класс окуучулардын креативдүүлүгүнүн өнүгүү процессинде үч баскычты бөлүү аркылуу ишке ашты. Колдонулган чыгармачылык тапшырмалардын татаалдыгын тандоодо, Л.С. Выготскийдин жакынкы өнүгүү зонасы жана актуалдуу өнүгүү деңгээли эске алынды.

Биринчи баскычта окуучунун мугалимдин талаптарын түшүнүү, акыл-эс иш-аракеттер үлгүсүн өздөштүрүү, кайта өндүрүү мүнөздөгү тапшырмаларды аткаруусу жүрөт.

Биринчи баскычтагы тапшырмалар көп учурда окуучулардын креативдүүлүгүн өнүктүрүүнүн баштапкы этабында, окуучулар чыгармачылык ишмердүүлүккө ээ боло элек учурда колдонулду.

Экинчи баскыч, окуучулардын мугалим койгон маселени чечүү ыкмасын издөө, маселерди репродуктивдүү-издөө тибинде чечүү менен мүнөздөлөт. Берилген баскычта колдонулган тапшырмалар окуучулар үчүн биринчи баскычка караганда татаалыраак. Алар төмөндөгүлөргө багытталган:

– көркөм ачыктык каражаттарын эмоционалдуу кабыл алуу жана практикалык жактан өздөштүрүү. Мисалы, сүйүнүү же кайгы, сүйүү жана жек көрүү жөнүндө кандай сөздөр менен, интонация менен кандай берсе болот; эмне себептен ар бир автор окшош сезимдерди жана окуяларды ар кандай көркөмдүктө беришет; мен өз сезимдеримди жана эмоциямды кандай бере алам;

– фантазияны, элестетүүнү өнүктүрүү (*Абстракттуу ой жүгүртүү*). Мисалы, эгер ырдын саптарын алмаштырса, сүрөттө түстөрдү өзгөртсө эмне болот.

Экинчи баскычта биз ошондой эле аңгеменин уландысын жазуу, сүрөттү тартып бүтүрүү тапшырмаларын сунуштадык.

Үчүнчү баскыч үчүн окуучулардын өз алдынча чыгармачылык активдүүлүгү, чыгармачылык элестетүүнүн, кээ бир логикалык анализдин көндүмдөрү (*логикалык ой жүгүртүү*), чыгармачылык маселени өз алдынча чечүү жөндөмүнүн болуусу мүнөздүү. Чыгармачылык тапшырмалар көп учурда балдардын чыгармачылыгына негизделген. Биринчи планга окуучу өзү тандаган формада, жанрда, искусстводо чыгармачылык жактан өзүн-өзү ишке ашыруу чыгат. Окуучуларга белгилүү чыгармачылык тапшырмалар коюлган: көркөм чыгарманы (аңгемени, ырды) фантастикалуу, күтүүсүз, түшүнүктүү, өзгөчө, же болбосо автордун оюна жакын келген образда улап кетүү; аңгеме, ыр жазуу; берилген темада аңгеме жазуу; башка чыгарманын негизинде аңгеме жазуу; окулган чыгармага, же анын үзүндүсүнө сүрөт, иллюстрация тартуу (*Жаратуу эң жогорку деңгээлде ой жүгүртүү*).

Тапшырмалар окуучу өзү тандаган ар түрдүү көркөм формада берилди. Берилген этаптагы чыгармачылык тапшырмалар окуучуну чыгармачылык

процесске аралаштырып, ага толук чыгармачылык чечим кабыл алуу эркиндиги берилген.

Башталгыч класс окуучуларынын чыгармачылык активдүүлүгүнө түрткү берүү максатында окуучулардын чыгармачылык жетишкендиктеринин көргөзмө-конкурстары уюштурулган. Алардын аңгеме, ыр, сүрөт же башка чыгармалар түрүндөгү иштери белгилүү убакыт ичинде, классташтары ишти баалап, ага ылайыктуу балл берүү үчүн экспонатталган (*Баалоо деңгээли*). Биз тараптан окуучулардын жетишкендиктерине ар түрдүү моралдык баа колдонулду (сүрөттүү карточка, эң активдүү катышкандарга картондон жасалган медаль). Мындай түрткү берүү оң эмоционалдык заряд жаратып, балдарда сүйүнүү, сыймыктануу, канааттануу, суктануу сезимдеринин пайда болуусуна түркү берген.

Үчүнчү шартты ишке ашырууда өзүнө педагогикалык инновацияларды кабыл алууга жана өздөштүрүүгө даярдыкты кошкон педагогдун өздүк креативдүүлүгүн тарбиялоо болду.

Эксперименталдык иштин жүрүшүндө ар бир мугалим өз ишин мыкты кылууга умтулуусу керек болду. Заманбап мектепти өзгөрүүлөргө катышууну каалаган мугалимсиз өзгөртүү мүмкүн эмес. Демек, биз жалгыз окуучулардын гана эмес, ошондой эле мугалимдердин да креативдүүлүгүн өнүктүрүү зарылдыгын эске алдык. Себеби, окуучунун билим чөйрөсүн түзүүдө, креативдүүлүгүн өнүктүрүүдө мугалимдин салымы чоң. Активдүү, креативдүү мугалим гана креативдүү окуучуну тарбиялай алат. Ошондуктан эң алгач эксперимент катары тандап алган мектептерде мугалимдин креативдүүлүгүн жогорулатуу боюнча төмөнкүдөй методикалык иштер аткарылды: «Таанышуу» көнүгүүсү, «Шеренга» көнүгүүсү, «Муз үстүндө» көнүгүүсү, «Укмуштуу абал» көнүгүүсү, «Өзгөчө аракеттер» көнүгүүсү, «Буюмдарды колдонуу» көнүгүүсү, «Чыгармачылык жашоо» көнүгүүсү, «Каалоо баштыкчасы» көнүгүүсү. Б. Блумдун таксономиясын билүүсү.

Жогоруда өткөрүлгөн иш чарабыз мугалимдердин ой-жүгүртүүсүнүнүн өзгөчө болуусуна, чыгармачылык потенциалынын өнүгүүсүнө, натыйжада креативдүүлүгүнүн калыптануусуна таасир берди.

Төртүнчү шартты ишке ашыруу – окуучулардын чыгармачылык жөндөмдөрүнүн өнүгүүсүнүн ар тараптуулугун камсыздоочу мугалимдин ата-энелер менен болгон өз ара аракеттешүүсү.

Ата-энелер менен өз ара аракеттешүү аркылуу (*Социалдык – коммуникативдик компетенттүүлүк*), ата-энелер менен иш алып баруунун ар түрдүү салттык эмес формалары аркылуу мугалимдер окуучулардын таланттарын, жөндөмдөрүн өнүктүрүүгө жардам бере алышты. Аларга консультация берилип, окуучу менен кантип жакшы иштөө керектиги тууралуу сунуштар берилди. Окуучулардын креативдүүлүгүн калыптандыруу боюнча ата-энелерди ойлондурган маселелерге жооп берүү менен ата-энелер, чоң энелер жана чоң аталар үчүн конференциялар викториналар, «Тегерек стол», жалпы ата-энелер чогулушу өткөрүлгөн.

Бешинчи педагогикалык шартты ишке ашыруу – башталгыч класс окуучуларынын чыгармачылык ишмердүүлүк менен алектенүү процессиндеги

дифференциациялык жана жекече ыкмалардын ишке ашуусу – адабий окуу сабагында ар түрдүү ыкмаларды колдонуу аркылуу ишке ашкан. Дифференциациялык ыкманы ишке ашыруу үчүн креативдүүлүктүн өнүгүүсүнүн ар түрдүү деңгээлиндеги окуучулар тобу үчүн ишмердүүлүктүн эффективдүү түрлөрү аныкталган. Адабий окуу сабагында күчтүү окуучулардын чыгармачылыгы башка окуучуларды тууроо абалына коюудан качуу үчүн, ар түрдүү чыгармачылык мүмкүнчүлүктөргө ээ болгон окуучуларга чыгармачылык тапшырмалардын ар түрдүү варианттары колдонулган.

Эксперименталдык иштин жыйынтыктоочу этабы – текшерүүчү этаптын жүрүшүндө биз алдыбызга төмөнкү милдеттерди койдук:

1. Кайталоочу диагноздоо өткөрүү (*Баалоо деңгээли*).

2. Жыйынтыктарды баалоо жана интерпретациялоо. Иштин текшерүүчү этабында констатациялык этапта өткөрүлгөн методикаларды колдонуу менен кайталоочу диагноздоо өткөрүлдү.

II. Торренстин методикасы боюнча кайталап өткөрүлгөн диагноздоонун жыйынтыгы 3-таблицада көрсөтүлгөн.

Таблица 3. – II. Торренстин методикасы боюнча тесстирлөөнүн жыйынтыктары

№ п/п		<i>Ылдамдык</i>		<i>Ийкемдүүлүк</i>		<i>Өзгөчөлүк</i>		<i>Иштелип чыккандыгы</i>	
		Э	Т	Э	Т	Э	Т	Э	Т
Жогорку	Саны	112	105	64	41	73	13	60	19
	%	79,4	74	45,3	28,9	51,8	9,1	42,6	13,4
Ортоңку	Саны	25	27	69	62	59	50	61	67
	%	17,8	19	49	43,7	41,9	35,2	43,2	47,2
Төмөнкү	Саны	4	10	8	39	9	79	20	56
	%	2,8	7	5,7	27,4	6,3	55,7	14,2	39,4

Методиканын жыйынтыктарын 3-сүрөттө көрүүгө болот.

3-сүрөт. II. Торренстин методикасы боюнча тесстирлөө жыйынтыктары

П. Торренстин методикасы боюнча тестирилөө жыйынтыктарын анализдөө менен 3-таблица жана 3-сүрөт боюнча жыйынтыктар төмөндөгү маалыматты берди:

Эксперименталдык класстын окуучуларынын чыгармачылык жөндөмдүүлүгүнүн өнүгүү деңгээли баштагыга караганда өзгөргөн. Маалыматтар төмөнкү түрдө алынды: изилденүүчүлөрдүн 79,4% ылдамдык критерийи боюнча жогорку деңгээлди көрсөттү. Ал эми текшерүүчү топто 74% түздү. Өзгөчөлүк 51,8% жана иштелип чыккандык критерийлери боюнча жогорку өнүгүү деңгээли эксперименталдык топто 42,6%, текшерүүчү топто өзгөчөлүк 9,1%, иштелип чыккандык 13,4%. Бул эксперименталдык класстын окуучуларынын кадимки идеялардан айырмаланган идеяларды коюу жөндөмдүүлүгү жогорулагандыгы тууралуу айтат. Ошондой эле, ойлоп тапкыч жана конструктивдүү ишмердүүлүккө болгон деңгээлдеги жогорку жөндөмдүүлүк окуучулардын байкагычтыкка ээ болуусунун жогорулагандыгын билдирет. Ой-жүгүртүүнүн ийкемдүүлүгүнүн көрсөтмөсү эксперименталдык топто 45,3%, текшерүүчү топто 28,9% жогорку деңгээлди көрсөттү.

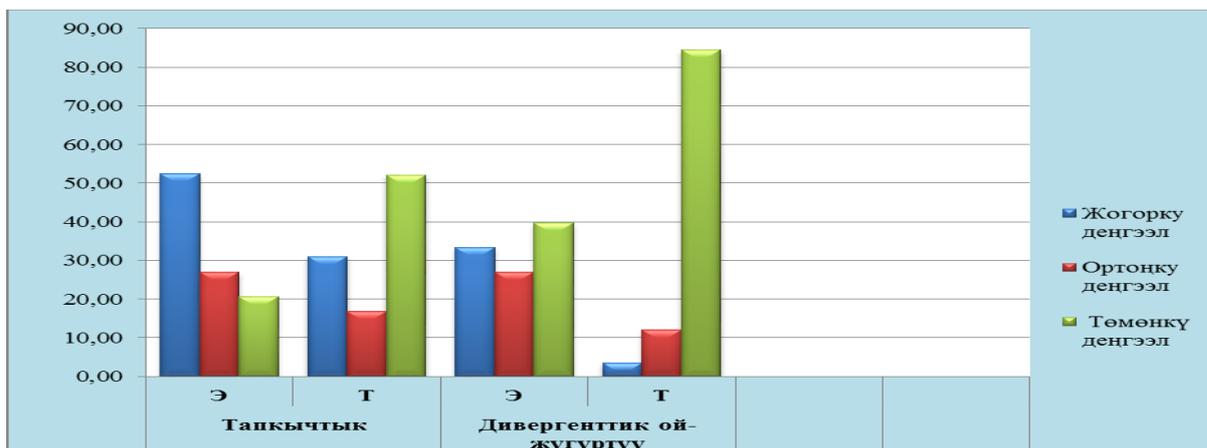
Таблицада көрүнүп тургандай, эксперименталдык топто баштагыга караганда көптөгөн окуучулардын ылдамдык, ийкемдүүлүк, өзгөчөлүк жана иштелип чыккандык деңгээли кыйла жогорулаган. Ал эми текшерүүчү топто төмөнкү деңгээлди көрсөтөт.

Х. Зиверттин методикасы боюнча эксперименталдык жана текшерүүчү класстардын чыгармачылык жөндөмдүүлүгүнүн өнүгүүсүн аныктоонун салыштырмалуу жыйынтыктары 4-таблицада берилди.

Бул тестти аткаруу дивергенттик ой-жүгүртүүнүн канчалык өнүккөндүгүн көрсөтөт.

Таблица 4. – Х. Зиверттин методикасы боюнча тестирилөө жыйынтыктары

№		Тапкычтык		Дивергенттик (өзгөчө) ой-жүгүртүү	
		Э	Т	Э	Т
Жогорку	саны	74	44	47	5
	%	52,4	31	33,3	3,5
Ортонку	Саны	38	24	38	17
	%	27	16,9	27	12
Төмөнкү	Саны	29	74	56	120
	%	20,6	52,1	39,7	84,5

4-сүрөт. X. Зиверттин методикасы боюнча тестирлөө жыйынтыктары.

4-таблица жана 4-сүрөттө көрсөтүлгөн маалыматты анализдөө менен төмөнкү жыйынтыктарды жасоого болот:

Эксперименталдык топто тапкычтык критерийи боюнча жогорку деңгээл – 52,4%, дивергенттик (өзгөчө) ой-жүгүртүү 31%. Ал эми текшерүүчү топто тапкычтык критерийи боюнча жогорку деңгээл – 31%, дивергенттик (өзгөчө) ой-жүгүртүү 3,5%.

Тапкычтык критерийи боюнча орточо деңгээл эксперименталдык топто 27% түзөт, дивергенттик ой-жүгүртүү боюнча – 27% көрсөттү. Текшерүүчү топто тапкычтык 16,9% түзөт, дивергенттик ой-жүгүртүү боюнча – 12% көрсөттү.

Эксперименталдык топто тапкычтык боюнча төмөн деңгээл 20,6% (окуучу), дивергенттик ой-жүгүртүү боюнча 39,7% (окуучу). Текшерүүчү топто тапкычтык боюнча төмөн деңгээл 52,1% (окуучу), дивергенттик ой-жүгүртүү боюнча 84,5% (окуучу).

Эки методиканы тең анализдөө менен, биз, эксперименталдык класстын окуучуларынын идеяларды жаратууга болгон жөндөмдүүлүгү жогорулаган деген жыйынтыкка келдик. Ошондой эле ойлоп табуу жана конструктивдүү ишмердүүлүккө болгон жогорку деңгээлдеги жөндөмдүүлүгү аныкталган. Окуучулардын байкагычтык, тапкычтык жана өзгөчө ой-жүгүртүүгө болгон жөндөмдүүлүгү текшерүүчү топтун окуучуларына караганда кыйла жогорулаган.

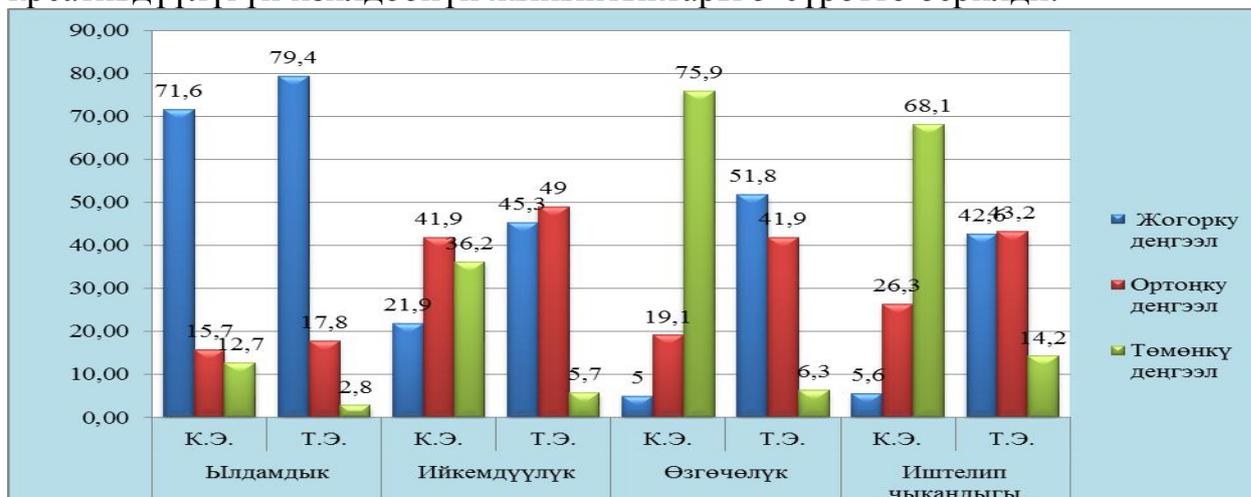
Андан ары эксперименттин констатациялык жана текшерүүчү этабындагы эксперименталдык класстын креативдүүлүгүнүн деңгээлин диагноздоонун жыйынтыктары салыштырылды. Креативдүүлүк деңгээлинин кыймылы 5-таблицада берилген.

Таблица 5. – «Эксперименталдык класстын окуучуларынын креативдүүлүгүнүн деңгээлинин кыймылы»

№ п/ п	<i>Ылдамдык</i>		<i>Ийкемдүүлүк</i>		<i>Өзгөчөлүк</i>		<i>Иштелип чыкандыгы</i>	
	Э	Т	Э	Т	Э	Т	Э	Т

Жогорку	Саны	101	112	31	64	7	73	8	60
	%	71,6	79,4	21,9	45,3	5	51,8	5,6	42,6
Ортоңку	Саны	22	25	59	69	27	59	37	61
	%	15,7	17,8	41,9	49	19,1	41,9	26,3	43,2
Төмөнкү	Саны	18	4	51	8	107	9	96	20
	%	12,7	2,8	36,2	5,7	75,9	6,3	68,1	14,2

№1 методика боюнча башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүгүн изилдөөнүн жыйынтыктары 5-сүрөттө берилди.

5-сүрөт. №1 методика (П. Торренс) боюнча констатациялык жана текшерүүчү этаптагы башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүк деңгээлинин кыймылы.

№1 методика боюнча башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүгүнүн өнүгүү деңгээлинин кыймылынын жыйынтыктарын анализдөө менен, жүргүзүлгөн эксперименталдык иштен кийин өзгөрүүнүн көрүнгөнүн байкаса болот. Тажрыйбалык-эксперименталдык иштин констатациялык этапка салыштырмалуу, креативдүүлүктүн өнүгүүсүнүн жогорку деңгээлге ээ болгон окуучулардын пайызы жогорулаган, жогорку деңгээл констатациялык этапта 71,6% болсо, текшерүүчү этапта 79,4%, ийкемдүүлүк 21,9%дан 45,3%га, өзгөчөлүк 5%дан 51,8%га, иштелип чыккандыгы 5,6%дан 42,6%га жогорулаган.

Креативдүүлүктүн өнүгүүсүнүн төмөн деңгээли менен окуучулардын пайызы констатациялык этапта ылдамдык критерийи боюнча 12,7%дан 2,8%га, ийкемдүүлүк 36,2%дан 5,7%га, өзгөчөлүк 75,9%дан 6,3%га, иштелип чыккандыгы 68,1%дан 14,2%га текшерүүчү этапта азайган. Окуучулардын креативдүүлүгүнүн өнүгүүсүнүн орточо деңгээлинин пайызы дээрлик көбөйгөн, констатациялык этапта ылдамдык 15,7%, ийкемдүүлүк 41,9%, өзгөчөлүк 19,1% иштелип чыккандык 68,1% болсо, текшерүүчү этапта ылдамдык 17,8 %, ийкемдүүлүк 49%, өзгөчөлүк 41,9% иштелип чыккандык

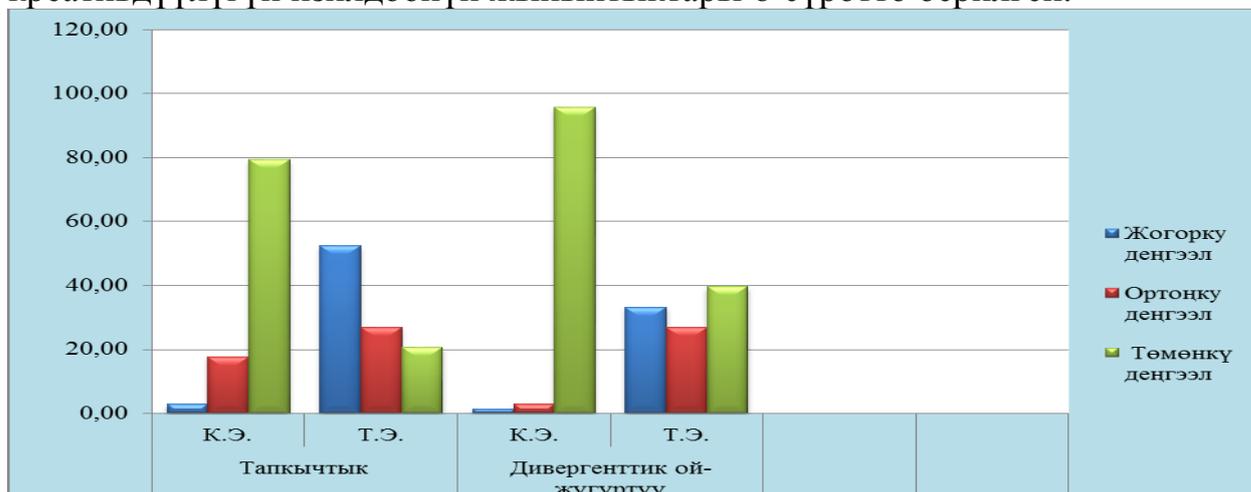
43,2% болгон.

Андан кийин №2 Х. Зиверттин методикасы өткөрүлгөн (6-таблица).

Таблица 6. – «Эксперименталдык класстын окуучуларынын креативдүүлүгүнүн деңгээлинин кыймылы»

№		Тапкычтык		Дивергенттик (өзгөчө ой-жүгүртүү)	
		Э	Т	Э	Т
Жогорку	Саны	4	74	2	47
	%	2,9	52,4	1,4	33,3
Ортонку	Саны	25	38	4	38
	%	17,7	27	2,9	27
Төмөнкү	Саны	112	29	135	56
	%	79,4	20,6	95,7	39,7

№2 методика боюнча башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүгүн изилдөөнүн жыйынтыктары б-сүрөттө берилген.

6-сүрөт. №2 Х. Зиверттин методикасы боюнча башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүгүнүн өнүгүүсү.

№2 Х.Зиверттин методикасы боюнча өзгөрүүнүн анализи төмөнкү жыйынтыктарды чыгарууга мүмкүндүк берди: жакшы оң өнүгүү кыймылы көрүнөт, креативдүүлүктүн жогорку деңгээлге ээ болгон окуучулардын пайызы тапкычтык боюнча эксперименттин констатациялык этабында 2,9% жогорку, 17,7% орто, 79,4% төмөнкү деңгээлди түзсө, эксперименттин текшерүүчү этабында 52,4% жогорку, 27% орто, 20,6% төмөнкү деңгээлди түзгөн. Дивергенттик ой-жүгүртүү боюнча эксперименттин констатациялык этабында 1,4% жогорку, 2,9% орто, 95,7% төмөнкү деңгээлди көрсөтүп, эксперименттин текшерүүчү этабында 33,3% жогорку, 27% орто, 39,7% төмөнкү деңгээлди түздү.

Өткөрүлгөн изилдөө башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүгүнүн калыптанышынын жогорулагандыгын ачык көрсөттү.

Изилдөөбүздүн натыйжасы боюнча жалпы башталгыч класс

окуучуларынын ичинен окуучунун креативдик жөндөм деңгээли жогору деген жыйынтык чыгарууга болот.

Натыйжада, окуучулардын креативдүүлүгүн калыптандырууга багытталган биз колдонгон методдор жана педагогикалык шарттар оң таасир тийгизет. Мунун негизинде, биз жүргүзгөн тажрыйбалык-эксперименталдык иш изилдөөбүздө коюлган гипотезаны далилдеди деп айтууга болот.

КОРУТУНДУ

Изилдөөнүн илимий-теориялык жана эксперименталдык натыйжаларын жалпылоо менен төмөнкүдөй жыйынтыктар жасалып, милдеттер аткарылды:

1. Башталгыч класстарда адабий окуу сабагында окуучулардын креативдүүлүгүн калыптандыруу боюнча чет элдик жана Ата Мекендик тажрыйбаларды, психологиялык-педагогикалык жана илимий-методикалык адабияттарды изилдеп үйрөнүү анын билим берүүгө койгон жаңы талаптарына байланыштуу экендигин көрсөттү. Анын чечилиши үчүн адабий окуу сабагында мазмунуна, формасына жана окутуу методдоруна жаңыча кароону талап койду. Кыргызстандын башталгыч класстарында адабий окуу сабагында окуучулардын креативдүүлүгүн калыптандырууну жетекчиликке алынуучу документтерге талдоо жүргүзүү жана өткөрүүнүн мазмунун өркүндөтүү проблемасын аныктоочу негизги теориялык жоболорду илимий ой жүгүртүүдөн өткөрүү зарылчылыгын жана практикадагы акталдуулугун далилдеди. Башталгыч класс куракта креативдүүлүктүн мүнөздүү көрүнүштөрү болуп чыгармачылык мотивация, демилгелүүлүк, кыялданууга умтулуу, өзгөчөлүк, дивергенттик ой-жүгүртүү, көйгөйгө болгон сезимталдык, вариативдик, тамшакөйлүк, көз карандысыздык саналат. Башталгыч класс окуучуларынын жогорку деңгээлдеги кабыл алуу, эмоционалдуулук, билимге, жаңыга умтулуу, жүрүм-турумдагы актык сыяктуу өзгөчөлүктөрү үчүн, берилген жаш курак окуучулардын, башталгыч класстын аягында креативдүүлүктүн өнүгүү деңгээлинин төмөндөшүнө алып келген салттуу окутуу тарабынан эске алынбаган чыгармачылык жөндөмдөрүн калыптандырууга оптималдуу болуп саналат.

2. Биз педагогикалык шарт түшүнүгүн мазмундун, методдордун (ыкмалардын), ошондой эле максатка жетүү үчүн окутуунун уюштуруучу формаларынын элементтерин максаттуу багытта тандоо, түзүү жана колдонуунун натыйжасын түшүндүрөт деп эсептөө менен креативдүү окутуунун эффективдүүлүгүн жогорулатууга түрткү берген төмөнкү педагогикалык шарттарын аныктадык: адабий окуу сабагы аркылуу чыгармачылык ишмердүүлүктүн түрлөрүн актуалдаштыруу; окуучулардын чыгармачылык активдүүлүгүн педагогикалык максатка ылайыктуу мотивациялоо; өзүнө педагогикалык инновацияларды кабыл алууга жана өздөштүрүүгө даярдыкты кошкон педагогдун өздүк креативдүүлүгүн тарбиялоо; окуучулардын чыгармачылык жөндөмдөрүнүн өнүгүүсүнүн ар тараптуулугун камсыздоочу мугалимдин ата-энелер менен болгон өз ара аракеттешүүсү; башталгыч класс окуучуларынын чыгармачылык

ишмердүүлүк менен алектенүү процессиндеги дифференциациялык жана жекече ыкмалардын ишке ашуусу.

Аталган педагогикалык шарттарды аткаруунун негизинде адабий окуу сабагында башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруу мүмкүн.

3. Адабий окуу сабагында окуучулардын креативдүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттарын экспериментте текшерүү, эксперименттик иштин жыйынтыктарын сандык жана сапаттык талдоо, эксперименталдык топтогу балдардын көрсөткүчтөрүнүн креативдүүлүгүнүн деңгээли жогорулагандыгын далилдеди.

Өзгөрүүнүн анализи төмөнкү жыйынтыктарды берди: креативдүүлүктүн жогорку деңгээлине ээ болгон окуучулардын пайызы тапкычтык боюнча эксперименттин констатациялык этабында 2,9%, 17,7% орто, 79,4% төмөнкү деңгээлди түзсө, эксперименттин текшерүүчү этабында 52,4% жогорку, 27% орто, 20,6% төмөнкү деңгээлди түзгөн. Дивергенттик ой-жүгүртүү боюнча эксперименттин констатациялык этабында 1,4% жогорку, 2,9% орто, 95,7% төмөнкү деңгээлди көрсөтүп, эксперименттин текшерүүчү этабында 33,3% жогорку, 27% орто, 39,7% төмөнкү деңгээлди түздү.

Өткөрүлгөн изилдөө башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүгүнүн калыптанышынын жогорулагандыгын ачык көрсөттү.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР:

– башталгыч билим берүү стандартында аныкталган өзөктүү компетенттүүлүктөрдүн өнүгүү талаптарын аткаруу максатында окуучулардын креативдүүлүгүн калыптандыруу үчүн окутуу-тарбиялоо процессинде изилденген педагогикалык теориялардын корутундуларына көңүл буруу керек;

– адабий окуу сабагында башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруу үчүн аныкталган педагогикалык шарттарды пайдалануу зарыл;

– адабий окуу сабагынын мисалында креативдүүлүктү калыптандыруу үчүн сунушталган сабактардын иштелмелерин мугалимдердин чеберчилигин жогорулатуу үчүн түзүлгөн программаларга киргизүү сунушталат.

Диссертациянын негизги мазмуну, жоболору төмөнкү эмгектерде чагылдырылган:

1. **Жолдошова, Б.А.** Башталгыч класстын окуучуларынын инсандык калыптанууларынын теориялык негиздери [Текст] / Б.А. Жолдошова // И. Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы. – 2012. – 251-254-бб.

2. **Жолдошова, Б.А.** Окуучулардын окуу жөндөмүн калыптандыруудагы креативдүүлүк [Текст] / Б.А. Жолдошова // И. Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы. – 2013. – 102-106-бб.

3. **Жолдошова, Б.А.** Кенже класс окуучуларынын калыптануусуна креативдүүлүктүн тийгизген таасири [Текст] / Б.А. Жолдошова // И. Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы. – 2015. – 157-159-бб.

4. **Жолдошова, Б.А.** Креативдүүлүктү өнүктүрүүнүн жолдору [Текст] / Б.А. Жолдошова // Ж. Баласагын атындагы КУУнун Жарчысы. – 2013. – 279-282-бб.

5. **Жолдошова, Б.А.** Башталгыч класстарда адабий окуу сабагында педагогикалык технологияларды колдонуу аркылуу окуучулардын креативдүүлүгүн өнүктүрүү [Текст] / Б.А. Жолдошова // И. Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы. – 2015. – 231-234-бб.

6. **Жолдошова, Б.А.** Башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүк жөндөмдүүлүктөрү [Текст] / Б.А. Жолдошова // ALATOO ACADEMIC STUDIES. – 2016. – №4. – 281-286-бб.

7. **Жолдошова, Б.А.** «Креативдүүлүк» түшүнүгүнүн маңызы жана мазмуну [Текст] / Б.А. Жолдошова // Известия вузов Кыргызстана. – 2019. – №3. – 61-64-бб.

8. **Жолдошова, Б.А.** Проявление креативности младших школьников [Текст] / Б.А. Жолдошова // Научный аспект (РИНЦ). – Самара: Аспект, 2019. – №1. – Т. 4. – С. 432-438.

9. **Жолдошова, Б.А.** Педагогические условия развития креативности младших школьников [Текст] / Б.А. Жолдошова // Научный аспект (РИНЦ) – Самара: Аспект, 2019. – №1. – Т. 4. – С. 439-443.

10. **Жолдошова, Б.А.** Место и роль уроков литературного чтения в формировании у учащихся начальных классов креативности [Текст] / А.Т. Калдыбаева, Б.А. Жолдошова // Актуальные вопросы образования и науки (РИНЦ). – Архангельск, 2020. – №2. – С. 36-38.

11. **Жолдошова, Б.А.** Педагогические условия формирования у учащихся креативности на уроках литературного чтения [Текст] / А.Т. Калдыбаева, Б.А. Жолдошова // Актуальные вопросы образования и науки (РИНЦ) – Архангельск, 2020. – №2. – С. 39-42.

12. **Жолдошова, Б.А.** Мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууга карата башкы мамилелер [Текст] / А.Т. Калдыбаева, Б.А. Жолдошова // ALATOO ACADEMIC STUDIES. – 2020. – №3. – 38-45-бб.

Жолдошова Бибиғүл Алайчиевнанын «Башталгыч класстарда адабий окуу сабагында окуучулардын креативдүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары» аттуу темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Түйүндүү сөздөр: креативдүүлүк, башталгыч класстын окуучусу, адабий окуу сабагы, дивергенттик ой жүгүртүү, конвергенттик ой жүгүртүү, мотивация, чыгармачылык жөндөм, педагогикалык шарт, изилдөөчүлүк методдор.

Изилдөөнүн объектиси: башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруу процесси.

Изилдөөнүн предмети: адабий окуу сабагында башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары.

Изилдөөнүн максаты: адабий окуу сабагында башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттарын аныктоо.

Изилдөөнүн методдору: философиялык, психологиялык, педагогикалык, методикалык адабияттарды салыштыруу анализи, жалпы орто билим берүү тепкичинин башындагы болгон нормативдик-укуктук камсыздоону анализдөө, анкета жүргүзүү, байкоо, Х. Зиверттин чыгармачылык жөндөмдөрдү аныктоо тести, П. Торренстин окуучулардын креативдүүлүк жөндөмүн аныктоо методикасы, педагогикалык эксперимент.

Алынган натыйжалар жана алардын илимий жаңылыгы: башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруу боюнча психологиялык-педагогикалык адабияттар анализге алынып «креативдүүлүк» түшүнүгүнүн мазмуну такталды. Башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандырууга өбөлгө түзүүчү окутуунун уюштуруу формалары жана методдору аныкталды. Адабий окуу сабагында башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары аныкталып, экспериментте текшерилгендиги менен белгиленет.

Изилдөөнүн натыйжаларынын колдонуу деңгээли:

– алынган жыйынтыктар адабий окуу сабагында башталгыч класстын окуучуларынын креативдүүлүгүн калыптандыруу милдетин ийгиликтүү чечүүгө мүмкүндүк берет.

– башталгыч класста креативдүүлүктү өнүктүрүү методдору, формалары, башталгыч класс окуучуларынын креативдүүлүгүн адабий окуу сабагында калыптандыруу боюнча педагогдун максаттуу багытталган ишин пландоого жана ишке ашырууга негиз катары чыгат;

– аныкталган уюштуруучу-педагогикалык шарттардын жыйындысы окутуу процессинин натыйжасын оптималдаштырууга жана жогорулатууга мүмкүндүк берет.

РЕЗЮМЕ

диссертационного исследования Жолдошовой Бибигуль Алайчиевны на тему «Педагогические условия формирования креативности учащихся начальных классов на уроках литературного чтения» на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования

Ключевые слова: креативность, младший школьник, литературное чтение, дивергентное мышление, конвергентное мышление, мотивация, творчество, педагогическое условие, методы исследования.

Объект исследования: процесс формирования креативности младших школьников.

Предмет исследования: педагогические условия формирования креативности младших школьников при изучении литературного чтения.

Цель исследования: определение эффективных педагогических условий формирования креативности учащихся начальных классов на уроках литературного чтения.

Методы исследования: сравнительный анализ философской, психологической, педагогической, методической литературы, анализ существующей нормативно-правовой базы в начале общего среднего образования, анкетирование, наблюдение, тест Х. Зиверта определение творческих способностей, методика П. Торренса определение креативных способностей учащихся, педагогический эксперимент.

Полученные результаты и их научная новизна: путем анализа психолого-педагогической литературы уточнено содержание понятия «креативность» по формированию креативности младших школьников. Определены организационные формы и методы обучения, способствующие формированию креативности младших школьников, выявлены и экспериментально проверены педагогические условия формирования креативности младших школьников на уроках литературного чтения.

Уровень применения результатов исследования:

– полученные результаты позволят успешно решить задачу формирования креативности младших школьников в изучении литературного чтения;

– методы, формы развития креативности в начальных классах служат основой для планирования и реализации целенаправленной работы учителя по формированию креативности младших школьников на уроке литературного чтения;

– выявленные организационно-педагогические условия позволят оптимизировать и повысить учебный процесс.

SUMMARY

of the dissertation research of Zholdoshova Bibigul Alaichievna on the topic “Pedagogical conditions for the formation of creative abilities of students in literature lessons in elementary school” for the degree of candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.01 – general pedagogy, history of pedagogy and education

Key words: creativity, primary school student, literary criticism, divergent thinking, convergent thinking, motivation, creativity, pedagogical environment, research methods.

Object of research: the process of forming the creative abilities of younger students.

Subject of research: pedagogical conditions for the formation of creative abilities of primary schoolchildren in the study of literature.

Purpose of the research: to determine the effective pedagogical conditions for the formation of creative abilities of primary schoolchildren in the study of literature.

Research methods: comparative analysis of philosophical, psychological, pedagogical, methodological literature, analysis of regulatory support, forecasting, questioning, research, observation of students' creative abilities, pedagogical experiment.

The results obtained and their scientific novelty: the content of the concept of "creativity" was clarified by analyzing the psychological and pedagogical literature on the formation of the creative abilities of younger students. The organizational forms and methods of teaching that contribute to the formation of creative abilities of primary schoolchildren have been determined. Literary reading is determined by the fact that pedagogical conditions for the formation of the creative abilities of primary schoolchildren are identified and experimentally tested.

Application level of research results:

– the results obtained will make it possible to successfully solve the problem of forming the creative abilities of primary schoolchildren in the study of literature;

– methods, forms of development of creative abilities in elementary school, serve as the basis for planning and implementation of the teacher's target work on the formation of creative abilities of primary schoolchildren in a literature lesson;

– a set of certain organizational and pedagogical conditions allows you to optimize and improve the results of the educational process.